

KOCSÁRDI GÁLFFY JÁNOS ÉS A BÁTHORIAK.

I.

Kocsárdi Gálffy János a székely Jenő-nem ivadéka, az Izabella özvegy királyné és fia, János Zsigmond választott király udvarában nevedett jeles kormányférfiak egyike. Tettdús és viszontagságos életében három korszak különböztethető meg: az *első* az előkészülés és kevéssé ismertetés, a *második* a bánt és irigyelt fényes udvari állás, minthogy egymástérőleg tüntették ki fejedelmi urai, s csaknem karján hordozta a szerencse; *harmadik* a fejedelem kegye elvesztése, magas polczáról hirtelen lebukás és tragikus sorsának megdőbbentően tanulmányos korszaka.

Midőn a török szultán segélylyel biztató felhívására — a minek fenyegetés adott nagy nyomatékot — Erdély az Oppeln roskatag kastélyában évekig önkéntes száműzetésben élő özvegy királynét s 15-ik évben járó fiát 1556 márcz. 8-án a szászsebesi, november 25-én a kolozsvári országgyűlésen fejedelmévé választván: Erdély alkotmányos nemzeti államát megalkotta, a fejedelmi szék körébe gyűltek mind saját fiainak színe-java, mind Magyarország azon szabadságszerető fiai, kik a magyar királyság megszűntét szívökben gyászolták, németet fogadni urokl nem akartak, s önként az új fejedelem birodalmába jöttek át: így a Ghyczy, Kovácsóczy, Sibrik, Teleki s más előkelő nemes nemzetségek, kikből a kis ország fejedelmei tapasztalt s kormányra termett férfiakat választhattak.

A királyné és fia a gyulafejevári főiskolát virágzó állapotra emelte, mely jeles ifjakat nevelt, a főnemesség sűrűn látogatta a külföldi egyetemeket, a király külföldről hívott be jeles tanítókat s a kitünőbb növendékeket szintén német és olasz egyetemeken képeztetette ki, s a szabad nézetű fejedelem a fejevári főiskola tanárai közül is vett be kormánytanácsába kitünő egyéneket. Ilyen volt Gyulai Pál, a

kit Báthori, a hatalmas lengyel király választott titoknokává, s később öccse és unokaöccse tanácsosává.

János Zsigmond udvarának egyik kiváló férfia volt Gálffy János, a kit Báthori Kristóf előbb titoknokává, majd tanácsosává, utóbb fia nevelésének felügyelőjévé tett. Döntő volt azonban Gálffy életpályájára nézve Báthori István, a lengyel király egy kegyelmi ténye. Ő Gálffyt már a Zápolya-udvarban szolgálata idejéből ismerte, mely udvar követségekre őt is többször használta. Gálffy, Békes Gáspár, a két Kendy: Sándor; és Ferencz, sőt Antal, a harmadik is, unitáriusok voltak. János Zsigmond tanácsosainak nagyobb része ez új vallást — a *Dávid Ferencz vallását* követte. Hogy az új vallásalapító Krisztusról katolikus-ellenes hitelveket kezdett tanítani, a Báthoriak feleletre vonták, hiveit tőle elszakadásra bírni igyekeztek, ő elítélve a dévai börtönben halt meg 1579-ben. De követői már életében meg voltak hitőkben ingatva. Az őt elítélő egyházugyűlésen Kendi Sándor, egyik fő unitárius volt a fejedelmi biztos, ő mondotta ki rá a fogsági ítéletet. Ő és Blandrata doktor jószágokat kaptak adományul, Gálffy János 1577-ben nemességet és ezt oly megtisztelő alakban, oly magasztaló szavak kíséretében, a minőt királyi székről azelőtt nem hallottak.

Volt-e ennek egybefüggése a Dávid Ferencz elleni ítélettel? A király nagy kitüntetése indokai közt ott volt az, hogy Gálffyt vallás dolgában szenvedőleges magatartásra bírja, vagy csak, mint eszes embert, le akarta kötelezni a Báthori-ház hűségére? tudni nem lehet. Az egykoru források hallgatnak erről. Többet s mást én sem szólhatok. De a Gálffynak adott adományleveléről szólni lehet és kell.

A lengyel király adománylevele — az előbbi indokot, mint történetileg meg nem állapítottat mellőzve — alak és tartalom tekintetében disze kora diplomatikájának, mely a király igazságossága és fennkölt érzülete mellett kancelláriája oklevél-osztályának a czimertanban való tudási magas fokát mutatja. A papir simított finom hártya, keretdiszítése s a pajzs és czimer rajza és kifestése, a czimer részek: a Maros és Aranyos folyók kéklő nagy kettős kanyarulata, a koronára ereszkedett fejr hattyú, a folyók partjának dús viránya, s a téreiken mindkét felől elterülő Gálffy-birtokokra való költői hivatkozás, mint heraldikai alkotás művészi, mint diplomatikai mű kiválóan sikerült s meglepőleg szép. A mely király a szellemi erőről és egyéni nagy tulajdonokról így nyilatkozik, s alattvalói hűségét és nemes férfi jellemét ily nagybecsűnek ismeri el, az maga nagy, s jeles férfiak erényei által kora szellemét emelvén és nemesítvén, népét is művelni s nagygyá teszi.

De hadd szóljon a nagylelkű király mellett maga az adománylevél.

»Mint hogy — így szól az, az előbocsátott bevezetés után — nagy a különbség a jótékonyág azon emlékeztető jelei közt, melyek rövid időn elenyésznek, és azok között, melyek örökkévalóságra szólnak: így az emberek között is, a törekvéseknek bizonyos változata látszik, mert némelyek — a kik az erény meredek pályáján a legnagyobb dicsőségre jutni törekednek — folyvást nagyobbakra és komolyabbakra tekintve, mások pedig éppen nem igyekeznek magasra — megalégedve a természet közepszerűségével, hanem életöknek mindig ugyanazon irányát tartják meg, melyet egyszer megkezdettek. Ezek nem becsülik nagyra a fejedelmi férfiak felőlük való ítéletét, nem az utókorért fáradoznak, a mivel örökös dicséretet szereznének ön maguknak, mégis mindkettő dicséretet érdemel; de az első hirnevének terjesztésével annál jelesbnek tűnik ki a fejedelemtől nyert nagylelkűség bizonyítéka, minél tartósabb idejű, hírből kitünőbb, dicsőségben magasabb mindenek előtt. Mint hogy azonban a dicsőség utai oly különbözők: te inkább akartad azt választani magadnak, a mi göröngyös is, meredek is, legszebbnek ítélvén az utókor előtt is dicséretben és dicsőségben élni. Mert ha bár különben is nemes nemzet-ségből származtál, nem turted, hogy csak annak határai közé szoríttassál, hanem hogy magasabbra juthass, először is szorgalommal kiművelted emberi természetet; azután azzal, mint emeltyűvel sokkal fontosabb dolgok végrehajtására szentelted magadat, hogy széttörvén a haladásodban téged akadályozó korlátokat, erényeddel oly helyre juthass, hol mintegy forrásból meríthess érdemeid jutalmát, mely neked valóban szerencsésen sikerült, a ki t. i. eleitől fogva olyannak bizonyítottad be magadat, hogy irántunk való erényeidért Nagyságos testvérünkkel egyetemben téged felékesíteni és tisztességben gyarapítani indítottunk. Miért is, hogy nálad és a hozzád hasonlóknál jövőben ne hiányozzék a jeles tettek végrehajtására serkentő ösztön, miután Isten ajándékából Erdély fejedelemségéből a hirnevés Lengyelországnak királyi székébe emeltettünk, elhatároztuk, hogy nemes voltodnak maradandó jeleit ily módon bővítsük, fényesebbé tegyük és adományozzuk neked és mindkét nemű örökösöidnek és utódaidnak, a vörös mezőben harántosan kétrészre osztott háromszögű pajzsot, melynek felső része — mint újabb járuléka — két vonalat, vagyis harántosan haladó, egymástól egyenlő távolságban álló fehér irányjegyet foglal magában, a Maros és Aranyos folyót, mely mindkettő a te szülőföldedet öntözi a lakosok nagy kényelmére és

gyönyörűségére; az alsó részt pedig különböző gyöngyökkel ékített királyi koronán álló ezüst hattyú foglalja el, mint a te örökségi czimered; a pajzsra rostélyos lovag-sisak van helyezve, hasonlóul koronával fedetten, melyen szintén hattyú áll; a sisak tetejéről tiszta fejr és vörös színű szalagok folynak le a paizs szélén, miként az e levelünk elején a festő művészete és keze által sajátos és oda illő színekkel kifejezve van. Ebben, ha szorgalmasan megfigyeled, megtalálod minden erény kitünő jelképét. Ugyanis a madaraknak, melyek a vizet kedvelik, fejedelme a hattyú, józanságot, mérsékletet és hűséget képvisel, mely jelvény legtöbb joggal téged illet meg, minthogy erkölceid kedvességét, az értelem tisztaságát, a dolgok intézésében a legnagyobb hűséget, józanságot, tevékenységet s több effélet, szóval a te életedet fejezi ki és tünteti fel. Miért is meghatározzuk — mond tovább az adománylevél adója — hogy jövőre te és mindkét nemű összes magzatid és utódaid azon általunk említett nemesi jelvényt Magyarország és Erdély más fegyvert viselő nemesi szokása szerint mindenütt: fegyveres ütközetekben, lándzsaharcban, tornaversenyekben, párviadalokban, magán viaskodásban, sátrakon és más minden katonai és nemesi gyakorlatokon, nem különben pecséteken, zászlókon, függönyökön, gyűrűkön, szőnyegeken, házakon, sirokon és általában minden dolgok és hadivállalatok nemeiben használtassanak igaz és valóságos nemesség czimeréül, mi által azt akarjuk, hogy téged és mindkét nemű összes utódaidat együtt és egyenként akárminő állású, állapotu, tulajdonságu emberek feldiszitetteknek mondjanak, nevezzenek, tartsanak és tekintsenek; akarjuk, hogy bírjátok, viseljétek és hordozzátok, és mindenféle tisztességgel, közterhektől való mentességgel, kiváltsággal, előjoggal, melyekkel más nemesek és katonai rangú emberek Magyarországon és Erdélyben szokás vagy törvény szerént élnek, ti is örökké élhesetek és benne is maradhattok ezen mi titkos függő pecsétünkkel ellátott levelünk erejénél fogva és kívánsága szerént. . . . . Kelt Nemes Berzeviczei Márton aranygyapjas lovag tanácsosunk és erdélyi kancellár helyettesünk kezei által Bidgesti várunkban márczius 11-kén, az Ur 1577-ik, uralkodásunknak pedig első évében.

István, király s. k.

Berzeviczei Márton s. k.
erd. kancellár helyettes.«¹⁾

¹⁾ A *Szombatfalvi Gálffy-nemzetség* levéltárában levő *eredetiből*, melyen Gálffy sajátkezű megjegyzése olvasható: *Insignia Stephani Regis Poloniae in Anno Dni 1577 per Magistr. Protonotar. Martinum Berzeviczey Vice Cancell. et Consiliar. eiusdem Mattis Poloniae in Synbolum Clementiae suae nihí'sponte missum.*

II.

A nagy király e kitüntetése magasra állította Gálffyt Erdély közvéleményében, s mintegy figyelmeztette utána következett öcsését, Báthori Kristóf, s ennek fiát. Zsigmond fejedelemeket, hogy a kitünő államférfit őt megillető hatáskörébe emeljék s ritka tehetségeivel őket és a hazát szolgálni neki módot és alkalmat nyújtsanak, a mit mindkettő teljesített is. Báthori Kristóf udvarmesterévé és tanácsosává, később fia nevelése főfelügyelőjévé, Báthori Zsigmond főudvarmesterévé és főtanácsosává nevezte, s mindkettő nagy birtokokkal ajándékozta meg. hűségét és sikeres szolgálatait magasztaló adománylevelekben ismerték el.

A lengyel király adománylevele világosan mutatja, hogy Gálffy már 1577-ben Erdély egyik kitünő államférfia volt, keze inkább öreges, mint ifju férfit gyauftató irása pedig azt, hogy életkora közepét jóval túlhaladta, s nemcsak a lengyel király, de az özvegy királyné és fia udvarában is szerezte gazdag élettapasztalatait s közkormányzati ismereteit.

A mint Báthori István, Gálffy szerencséséhez az erkölcsi, úgy adta meg Kristóf fejedelem az anyagi alapot bőkezűleg tett adományai által. 1578. márczius 15-én« méltó és megtisztelő figyelembe vevén Kristóf fejedelem Kocsárdi Gálffy János főudvarmesterének és tanácsosának igaz hűségét, egyenességét és hiv szolgálatait, a miket ő az országnak és fejedelmeinek, s utóbbi időkben neki is, ifjúságától kezdve, szorgalmas gond- dal, folytonos éberséggel, a közdolgok különböző állapotában s a szerencse minden változásai között, mindig oldala mellett állva, lelke ritka egyenességével kimutatott és bebizonyított az egész *bolkúcsi birtokrészt*, mely hajdan a fejevári prépostságé volt, de boldog emlékezetű Izabella Magyarország királynéja és II. János választott király 1556-ban Erdélybe visszatérésökkor, a katalin napi kolozsvári országgyűlésen, közbégszénél fogva, azon prépostság más javaival együtt azon meghalt felségek fiskusának átadatni rendeltettek; később Báthori István következő erdélyi fejedelem által hiv szolgálataiért Nagyságos Nisoczky Szaniszló úrnak adományoztattak örök jogon, de az magtalanul halván el, ismét a lengyel királyra szállott vissza s általa a meghalt özvegyének Nagyságos Moyszin Zaphyra úrnőnek, a kiváltás idejeig 4400 forintban, forgalomban levő pénzben zálogképen iratott be; de utóbb azt Báthori Kristóf fejedelem birtokosától a zálogösszeg letétele mellett Dobzay István fejedelmi ítélőmester jelenlétében kiváltotta, s a birtokot a nevezett özvegy a zálogösszegnek teljesen s. egészben

való felvétele után a fejedelemnek visszabocsátotta és kezébe adta, s így az fejedelmi adományozás tárgyává lett: a fejedelem tehát a birtokot minden tartozandóságaival, Bolkácsfalu^{3, 4} rész dézmájával együtt nevezett Gálffy Jánosnak és utódainak s örököseinek beírt 8000 magyar forintban tiszta igaz mértékű arany pénzben oly feltétellel, hogy a mikor a fejedelem, vagy a kit a dolog illet, a birtokot visszaváltani akarná, Gálffy János és örökösei tartozzanak azt a 8000 arany forint zálogösszegnek teljesen és egészben lefizetése után perpatvar nélkül kibocsátani.« Aláírva: Somlyay Báthori Kristóf m. pr. Kovácsóczy Farkas, kancellár m. pr.¹⁾

A fejedelem ugyanazon napon kelt beigtatási parancslevelével Gálffynak e birtokba beigtatását is a nagyobb kancelláriáján levő jegyzőknek elrendelte, de annak megtörténtéről jelentés nyoma nem maradt fenn.²⁾

Ugyan Kristóf fejedelem 1578. ápril 12-én *Bolkács község*^{3, 4} dézmáját adományozta örök jogon és meghívhatatlanul Gálffynak és összes utódainak s örököseinnek,³⁾ valamint ugyanazon évi ápril 10-én, azon érdemeit magasztaló indokolással, melynek alapján neki a bolkácsi birtokot adományozta, Sitve falu^{3, 4} egész és teljes dézmáját örök joggal és arenda fizetési kötelezettség nélkül adományozta neki, oly módon, hogy e dézma^{1, 3} részét már korábban a fejedelem Rácz Mihály udvari szolgálójának adományozván, ő azt birja a míg él; halála után pedig az is menjen át Gálffy birtokába.⁴⁾ 1579. május 20-án a Szászsebes székből *Lámkereken* a Sebesvizén lévő két-kerekű gabnaőrő malmot adományozta neki, mely hajdan a fejevári egyházé volt, 1556-ban a fiskus számára rendeltetett, Báthori István fejedelem Székesfejevári Andrásnak adományozta, a ki magtalanul halván el, a birtok ismét a fiskusra szállott. Ekkor azt Kristóf fejedelem a hozzá és házához tanusított hívségéért és sok hasznos szolgálataiért Gálffy János hívének és örököseinek adományozta, igérve, hogy mihelyt e levelét bemutatja, kiváltság alakjában is kiállíttatja és kiadatja.⁵⁾

Gálffy arról értesülvén, hogy a *Sitve* birtok fele részét

¹⁾ *Orsz. Levéltár*, erdélyi osztály, Fragmentorum, Tomus 8. pag. 905—909.

²⁾ *Orsz. Levéltár*, erdélyi osztály, Fragmentorum, Tomus 8. pag. 935—942.

³⁾ *Orsz. Levéltár*, erdélyi osztály, Fragmentorum, Tomus 8. pag. 933—935.

⁴⁾ *Orsz. Levéltár*, erdélyi osztály, Fragmentorum, Tomus 8. pag. 925—928.

⁵⁾ *Orsz. Levéltár*, erdélyi osztály, Fragmentorum, Tomus 7. pag. 631—632.

biró Nagy-Szeben községe kelleténél nagyobb számú jobbágytelket bír: kérte a fejedelmet annak törvényes kijáratására s mindkét birtokos részének kijelölésére s szám szerinti meghatározására. A fejedelem 1579. ápril 6-án Dobzay István ítélőmesterét küldötte ki, a ki azt ellentmondás nélkül végrehajtotta s mindkét fél birtokát hiteles alakban írásban jelölte ki és adta át. Gálffynak volt 40 népes jobbágytelke, s 4 pusztá telke, Nagy-Szebennek 33 népes jobbágytelke, a mihez még 4 járult. A kijáráás 16-ik napján mindkét fél írásbeli bizonyítványt kapott illetőségéről, a min megnyugodtak.¹⁾

Legnagyobb kegyelmi ténye volt azonban a fejedelemnek Gálffy János iránt Morzsinai Ferencznek a gyulafejevári káptalan előtt 1579. szept. 27-én Gálffy Jánossal kötött szerződésének megerősítése, melyben kinyilatkoztatja, » hogy megtekintvén élete sorsának hanyatlását, s hogy neki semmi emberi segítségével nincs, rokonaihoz védelemért nem folyamodhatik, mert azok őt birtokaitól inkább megfosztani kívánják, s örököse sincs, a kire az ő magtalanul elhalálózása esetében birtokai szálljanak; de azt is megfontolván, hogy Gálffy Jánosnak azon esetre, ha ő magtalanul halna el, Báthori Kristóf fejedelemtől kapott adománylevelé erejénél fogva az ő örökségeihez és ősi vagyonához joga van, a mit meg is nyerhet; ezek arra bírták őt, hogy bizván Gálffy János pártfogásában, őt minden dolgában pártfogójának és védelmezőjének ismerje el s segélyét annál inkább kérje ki számára, mert erre jámbor férfiak is kívánták rábírní, oly módon, hogy ő minden javait, a miket tényleg bír, s a mik elidegenítve vannak, engedje át neki kiváltásra s azok magához szerzésére; megegyeztek tehát a következőkben: 1. hogy Gálffy János minden ősi jókat, nemesi házakat és udvarokat, a mik tőle bármikép elidegenítették és szétszórattak, a maga igyekezetével, fáradságával és költségével szerezhesse vissza. Morzsinai Ferencz e végre adja át neki mindazon ősi leveleket, melyek neki azt megkönnyítik, a miket aztán Gálffy János visszaváltván és visszaszerezvén, ő és utódai bírják örök jogon. Ha pedig 2. Morzsinai Ferencznek idős korában örököse lenne, megfizetvén illő becsű szerint Gálffy János költségét és fáradságát, birtokát kapja vissza, ha nem lenne. maradjanak Gálffyra és örökösire.« E szerződést a káptalan saját pecsége alatt kiadta, a mit a fejedelem azon 1579. évi októb. 4-kén saját megerősítő levelébe átírva, a következő záradékkal fogadott el és erősített meg: »Az elől írt szerző-

¹⁾ Orsz. Levéltár, erdélyi osztály, Fragmentorum, Tomus 8. pag. 842 - 853.

déshez — ugymond — ő is kegyelmes megegyezését és jóváhagyását adta. S ezen felül méltó és tiszteletet érdemlő tekintetbe vévén jeles hűségét, igazságosságát és hív szolgálatait Gálffy János főkamrásának és tanácsosának, a miket ő ifjúságától kezdve, minden viszontagságokban, úgy a szerencsés, mint a szerencsétlen állapotokban, nehéz és titkos tanácskozásokkal járókban, folytonos éberséggel, gondnal és munkával, a fejedelem nagy hasznára s az ő kitünő dicséretével kimutatott és bebizonyított, s ezután is remélhetőleg tanusítani fog, minden, e birtokokban lehető királyi jogokat említett Gálffy János hívének azon joggal adta, adományozta és ajándékozta, hogy azokat teljes szabadsággal birják és élvezzeik ő és örökösei és utódai.«¹⁾ Aláírta a fejedelem és kanczellára, Kovachóczy Farkas.«¹⁾

A következő évben újabb kegyelmét mutatta a fejedelem Gálffy iránt. Ugyanis Barcsay Gáspár fia, János, kijelentvén előtte: »hogy közte és ifjabb Szerecsen János, idősb Szerecsen János fia között, annak neje Morzsinai Anna, ifjabb Rekettyei Morzsinai György lánya jogán per folyt *Rekettye, Nyresfalva, Csernicora, Merie, Ablyo, Zooch, Poen, Prehodistia, Krywa, Lakuryr, Sthey, Demsus, Hazachyel, Pochyonfalva, Thottesth, Pyetroz* faluk birtokáért, a mi a fejedelmi törvényszéken is megfordult és hosszasan tárgyalatott. Nevezett Barcsay János azonban kimélni akarván költségét és fáradságát, a mi a perből származhatik, bizonyos észszerű okokból, az említett falukban levő s jelenleg általa birató birtokait Gálffy Jánosnak, a fejedelem főkamrásának és tanácsosának s örököseinek és utódainak adta át egyszerűen, és tényleg kezeibe bocsátotta teljes joggal és jogi következménnyel a fejedelem előtt, a miről az, 1570. márczius 3-kán ezen helybenhagyó levelét saját pecséte alatt kiadta.«²⁾

Később a fejedelem Gálffy kérésére 1580 decz. 10-kén parancslevelet intézett a gyulafejérvári káptalanhoz, a Morzsinai Gáspár rekettyei birtokait illető levelek fölkeresése végett, melyek azon parancslevél szerint ezek voltak: *Tatesd, Pochinfalva, Rettia* (Rekettye), *Ablya, Nyiresfalva, Mieria, Cornihora* (helyesebben: *Csernissora*), *Zochifalva, Prehodistia, Lakur, Sthei, Kriva, Pochyonfalva, Demsus, Hatzochiel, Petroz* Hunyadvármegyében, kikeresték tehát s megtalálták Ulászló királynak egy 1516. márczius 8-kán kelt beigtató parancslevelét, melyben azon káptalannak meghagyta, hogy Rekettyei

¹⁾ A *Szombatfalvi Gálffy-nemzetség* levéltárában levő eredetiből.

²⁾ A *Szombatfalvi Gálffy-nemzetség* levéltárában levő eredetiből.

Morzsinai Andrást és fiait: Gáspárt, Mátyást és Istvánt, úgy szintén Morzsinai György fiait: Ferenczet, Györgyöt, Istvánt és Lászlót s azok fiait a nekik érdemeikért új adományképen kir. joggal együtt adott, elébb megnevezett 16 falun kívül még *Várbel*, *Ohaba* és *Poyzen* ¹⁾ Hunyadvármegyében s különösen Hachak vidékén levő falukba és birtokokba igtassa és vezesse be, melyeknek ők eddig is birtokában voltak. A káptalan teljesítette s a beigtatást megtette, senki ellent nem mondván. Az erről való jelentése kelt 1581 apr. 27-kén. ²⁾

Báthori Kristóf fejedelem e szerint nemcsak hogy a Morzsinai-birtokokat magszakadás esetében jó előre Gálffynak adományozta; azután a Morzsinaiak és Gálffy közt az öröklésre nézve egyességet hozott létre: de a káptalanban levő okleveleket kikerestetvén, egyszersmind azt is megállapította, hogy Morzsinai Ferencz birtokai rá 1516-ban élt és Ulászló király által adományul kitüntetett őseiről örökségképen szállottak, s hogy e birtokok már másfél század előtt törvényes birtokai voltak e nemzetségnek.

III.

Ez évben a fejedelem régi betegsége fenyegetőbbé vált. Addig is sokat szenvedett, úgy hogy el lehetett mondani, hogy élete nagyobb részét betegeskedve tölti. Súlyosbbá vált azonban ez nevének, a kit kimondhatatlanul szeretett, elhalálozása által, elannyira, hogy semmi remény nem volt megmaradásához. Betegségéhez hozzájárult egyetlen fiának, Zsigmondnak jövője s az országnak is bizonytalan sorsa iránti aggodalma. E kettős bizonytalanság lelki tépelődései között fölkereste őt leghivebb tanácsosa s családjának legmegbízottabb embere, Gálffy János, s ajánlatba hozta előtte, hogy, ha — mitől Isten őrizzen! — a fejedelemnek halála történnék, jó lenne fiát, Zsigmondot tenni helyette az erdélyi fejedelmi székbe. A fejedelem mély megindulással fogadta a tanácsot, de csudálkozott, hogy ő az anyyi veszélynek kitett országot gyermek kormányzására véli bízhatónak, s bár Gálffy azon nemes indulatát hálás szívvel vette, azt elfogadni nem hajlandó. Őrjának — mondá — bátyjának, a lengyel királynak, tudják

¹⁾ Helynév-leírás tekintetében megjegyzendőnek látom, hogy az Ulászló király korában *Ablya* = Ebblew, *Mieria* = Merie, *Comihora* = Chernissora, *Eskei* = Sthei, *Zwlicha* (a többiekben nem fordul elő), *Lachura* = Lakur, *Zoch* = Zochifalva, *Charna* = Charnavára, *Totesd* = Ulászló király levelében Thotez, előbbi három a korábbi okiratokban nem fordul elő.

²⁾ A *Szombatfalvi Gálffy-nemzetség* levéltárában levő eredetiből.

meg akaratát s határozzanak azután. Kendi Sándort és Zsombori Lászlót küldötték küldöttségbe, a ki haragra lobbant a szándék hallására, s szeretné tudni — mondá — ki az, a ki gyermekekre bizhatónak tart oly nagy dolgot, bár az előtte a legkedvesebb, s szeretett öcscséről unokája. . . . Sok eszmecsere és felvilágosítás után azonban, látva főleg Kristóf fejedelem élete válságos ponton létét, beleegyezett fiának utódává választásába.

Az 1581. évi májusban tartott országgyűlés feszült várakozások közt nyílt meg Kolozsváratt. A gyöngélkedő fejedelem maga tette meg a fejedelmválasztás iránt az előterjesztést, felhozta, hogy őt Isten súlyos betegséggel látogatta meg, de a lengyel király is izent főuri követétől, hogy látván a fejedelem beteges állapotát, hálával veszik a fejedelem és a lengyel király abbéli gondoskodását, hogy ha — a mitől Isten mentsen! — a fejedelem megszűnnék előttük állani, hogy az országban visszavonás és háborúság ne legyen, előre gondoskodhatnak a fejedelem megválasztásáról. S minthogy eddig a fejedelem nemzetségére néztek, most is sem országon kívül nem néznek, sem másra az országban nem gondolnak, hanem a fejedelem egyetlen kis fiacskáját, Báthori Zsigmond urokat, kinek jó hajlamait — a mennyire gyermek ideje engedi — nyilván tapasztalják, dicső ősei és elődei erényében bíznak, s hiszik, hogy meglesz lelki képessége, mihelyt az érett kort eléri, a mi hogy úgy legyen, adja Isten! Így hát Isten segélyével három nemzetül, Magyarország részeiből való atyafiaikkal együtt a fejedelem következőjének és Erdélyország vajdájának megválasztották Báthori Zsigmond urokat azon hatalommal és méltósággal, a melyet atyja bírt, kívánva, hogy annak életét Isten nyújtsa sok évekre, s kikötte, hogy az ország törvényei megtartására magát kötelezze, melyet mikor megtesz, az ország rendei is neki hűséget esküsznek s kívánják, hogy uralkodása legyen a hazának javára és megmaradására, hadban legyen győztes, békében igazságos. *Amen.*

Apafi Gergely, a ki már Izabella királyné és János Zsigmond idejében udvarmester és tanácsos volt, súlyos okokból ellenezte a gyermek Báthori Zsigmond megválasztását, mikor még neki is más által kellene kormányoztatni. Sok példa van arra, — úgy mond — mily veszélyes a népekre nézve gyermeki kormányzás. De a kik a fejedelem és lengyel király kedvét keresték, makacsul sürgették Zsigmond megválasztását. A fejedelem látván a nézetek eltérését, külön kérdezte meg belső tanácsosai véleményét. A nagyobb rész kedvezőleg nyilatkozott. Apafi is felszólíttatván szavazat adásra,

méltatlankodva szólalt meg. A kik e gyermeket oly igen védelmezik s ügyét pártolják, nem tudják mit cselekesznek; inkább vezeti őket a vajdának való kedvezés, mint a helyes ítélet; mert semmi nem nehezebb, mint egy gyermeket dicsérni. a kiben még csak remény, nem valóság van, a mi gyakrabban csal, mint teljesül. Ő megjövendőli — bár adná Isten, hogy csalódjék — hogy azok, kik leginkább akarják, egykor igen megbánják a gyermek megválasztatását. Gálffynak pedig ugyan ő úgy nyilatkozott, hogy ha csak minden jel nem csal, ő maga bizonyos lehet benne, hogy azon magasztaló szók, a mikkel Zsigmond megválasztatását oly nagy elhatározottsággal ajánlani nem átalta, egykor akasztófaival fizettetnek vissza. . . . .

Kendi Sándornak is hasonlót jósolt.

Báthori Zsigmond mégis — mint előbb érintve volt — szózatöbbséggel megválasztatott. A fejedelem halálát érezvén, őt a rendeknek érzékenyen ajánlotta, tanítását Leleszi atyára, főfelügyeletét Gálffy Jánosra bízta, kérve őt és ajánlva: nevelje fiát az Isten félelmében, szoktassa helyes beszédre, figyelmeztesse, hogy az öregeket megbecsülje s irántok tisztelettel viselkedjék, támaszkodjék a tanácsosok végzéseire, törvényt ellen semmit ne tegyen. a kegyetlenséget kerülje, özvegyet és árvát el ne nyomjon, régi szolgái iránt hálátlan ne legyen.

Kristóf fejedelem nemsokára meghalt s arra imént megválasztott fia az ország végzése szerint a fejedelmi széket elfoglalta, s már szept. 20-án Gyula-Fejérváratt országgyűlést tartott. A kormányzást tanácsa vitte, de országgyűlést ő hívott egybe s a törvényeket is ő írta alá. 1583-ban a lengyel király Gálffy Jánost nevezte ki udvari marschalljává (udvarmesterré). Minthogy neki — így szól a király — nem kevesebbé gondja van méltóságos unokája sértetlenségére, üdvére és helyes oktatására, mint udvara díszére, akarja, hogy mindezekre Gálffy János viseljen gondot, a kinek semmi főbb gondja ne legyen, mint hogy az ifju személyét mindig szemmel tartsa, erkölceit irányozza, s az ifjakat és felserdülteket, a kikkel neki gyakran kell együtt lenni és élni, az iránta való engedelmességre és szolgálatára szoktassa. Ezen udvarmesterre és a nevelésben főfelügyelőjére tartozik, s az előbbieken kívül még az ő kötelessége lesz unokáját gyakran fölkeresni, s őt a tanulásra vagy a szent szertartások hallgatására, olykor vadászatra és onnan vissza kísértetni, udvarában mindenre szorgalmasan ügyelni, az udvarához tartozók erkölceit és életét kormányozni, s mindent megtenni, hogy udvara látogatott és fényes legyen, abban viszongás ne támadjon, tiszte határát senki át ne lépje, hogy mindenki a kiszabott időben az

údvárban megjelenjen, a kiadandó parancsot meghallgassa és teljesítse, unokáját, midőn az a közönség előtt bármi végett megjelenik, kísérik és haza az udvarba visszajöttében kövessék. Akiknek kötelessége lesz, hogy asztalát megterítsék és őt étkezés alatt kiszolgálják, különösen vigyázzanak arra, hogy tisztességök, testök rendessége, ruhájuk, ügyességük és pontosságuk mindenből kitessék. Azok is, a kik nyoszolyájára és ágyneműire felügyelnek, a tisztaságra és rendre jól vigyázni kötelesek. Ha valamely követnek vagy külső embereknek az ország kormányzó elnökének tetszéséből szabadság adatik unokáját fölkeresni és üdvözölni, arról az udvarmester értesülvén, az elnökknél azonnal gondoskodják s eszközölje ki, hogy minden az ő tisztességéhez és méltóságához illő legyen. Gondoskodják a vendégeknek rangjok szerinti szállásról s egyéb szükségeseokről, s szolgálatjokra alkalmas embereket rendeljen. Mindenben pedig s minden hivatali teendőben az elnökök akaratára és tekintélyére kell támaszkodni. Röviden: minthogy a dolgok főkormányzását azon három elnökre bizta, nem akarja, hogy tudtok és beleegyezésük nélkül semmi történjék.

A lengyel királynak az erdélyi rendekhez intézett levele Gyulai Pál hív titoknoka és követé által küldetett meg, kelt niepolonicei várában 1583-ban márcz. 6-án. Ebben nevezte ki a három kormányzó elnököt, s meghatározta az alattok és általok való helyettes kormányzás módját és föltételeit.

IV.

A mit Gálffy János a két első Báthori irányában tett, alattvalói kötelesség és hála műve volt, a minő hűséggel a harmadik, az ifju Zsigmond fejedelem iránt viseltetett, oly önfeláldozás, a mire csak a szülők képesek, s a mi a történelemben is igen ritkán fordul elő. Itt Zsigmond fejedelem volt Gálffy iránt örök hála kötelezve. Hogy felelt meg ennek? hátrább látni fogjuk.

Kötelezettségét érezte is ő sokáig. Nagybátyja és atyja Gálffy iránti különös nagyra becsülése s mindkettőnek benne való határtalan bizalma megőrizték az ő szívében is a kegyelet és hála érzelmeit. 1583-tól kezdve 1591-ig csak egy évben — 1586-ban — nem adta ennek kisebb-nagyobb adományok által világos jelét, s az adománylevelek szövegének különböző változatokban, de mindig kegyteljes indokolása Gálffy hűségének és nagy érdemeinek meleg és igaz elismerése. Ezek átpillantása meggyőzi róla az olvasót. Mintha minden újabb adománylevelében a hatalmas lengyel király és a nemes kedélyü Kristóf

fejedelem lelke szólalna meg, örködve még halottaikban is a Gálffy és ifju fejedelem közötti gyöngéd viszony fennmaradása fölött.

1583-iki november 7-kén kelt adománylevelében *Ravás* és *Martonfalva*, fejevárnegyvei falvakat adja Nagyságos Kocsárdi Gálffy János urnak, tanácsosának és udvarmesterének, méltó és megtisztelő tekintetbe vévén hívségét, ritka egyenességét s hosszas szolgálatát, a miket ő különösen az országnak, azután boldog emlékezetű Báthori Kristóf fejedelemnek, az ő atyjának, utóbb neki is a legnagyobb igyekezettel, szorgalommal s lelke őszinte buzgalmával tett és bebizonyított. E birtokok elébb Ravási Farkas Jánoséi voltak, de az ő magvaszakadása következtében, az ország törvénye és szokása szerint a fejedelem adományozása alá jutottak. Ezért a fejedelem azokat királyi jogával együtt adományozta nevezett hívének és örököseinek, a miről kiváltság-levelet is ad, mihelyt e levele neki bemutatattatik.¹⁾

1584. márcz. 10-én Báthori Zsigmond fejedelem megerősítette azon kölesönös szerződést, melyet a fejevári káptalan előtt Kocsárdi Gálffy János, Báthori Kristóf fejedelem belső komornikja és Rekettyei Morzsinai Ferencz ennek ősi örökös és ugy birtokában levő, mint másoknak elidegenített birtokai iránt 1579. szept. 27-én kötöttek, s a mit a káptalan még azon évben és napon a feleknek hiteles alakban írásban kiadott, mely írásba foglalt szóbeli szerződésnek tartalma rövid kivonatban ez. A felek a káptalan előtt megjelenvén, érett megfontolás után ilyen kijelentést tettek: Morzsinai Ferencz látván hanyatló állapotát s gyermektelen helyzetét, akinek niucsenek közeli testvérei, nincs igaz tanácsadója és segítője, s nincs az is, a ki az ő halála esetében birtokait örökölje; azt is megfontolván, hogy ha ő örökös nélkül halna el, Gálffy János az ő birtokait a Báthori Kristóf adománya erejénél fogva, őseket úgy, mint a másoknak elidegenítetteket, birtokába fogja kapni: ezen nyomorságos állapotában Morzsinai Ferencz Gálffy János segítségével és pártfogásában bízik, s hiszi, hogy az ő segélyét és pártfogását mindig igénybe veheti. De jó emberek is igyekeztek őt mostani elhatározására rábírní. Mindezek által indittatva, minthogy ő Gálffy Jánossal már Báthori Kristóf fejedelem alatt olyan szerződést kötött, hogy ő Morzsinainak minden ősi birtokát és birtokjogait, nem különben minden nemesi házait és udvarait, melyek bármiképen, elidegeníttettek, ön költségén és fáradságával visszaszerezhesse,

¹⁾ *Orsz. Levéltár*, kincstári osztály: Liber Primus R. pag. 134—35.

Morzsinaival neki a szükséges leveleket adja át, s a miket visszakereszt, ő és utódai szabadon birhassák és használhassák. Ha Morzsinaival férfi ivadéka lenne, kifizetvén méltányos becslés szerint a Gálffy költségeit és fáradságát, kapja vissza birtokait s birja mint tulajdonát. De ha örökös nélkül hal el, minden birtoka szálljon Gálffyra és örökösire. Erre magát mindkét fél élő szóval kötelezte. A fejedelem meghallgatván Gálffy János hívének a szerződés megerősítése iránt intézett kérését, az írt káptalan levelét szóról szóra saját megerősítő levelébe iratta és igattatta be, s minden pontjához megegyezését adta. E felett méltónak és tisztességesnek tartotta — ugymond — tekintetbe venni Gálffy János jeles hűségét, őszinte egyenesességét és hasznos szolgálatát, a miket ő atyja és ő iránta több év óta a szerencse minden viszontagságai közt, jó és bal szerencséjükben egyiránt, nagy fontosságú és titkos tanácsaikkban, folytonos éberséggel, gondjai és munkássága által, az ő nagy hasznára s a maga kitünő dicséretére tanusított és bebizonyított s remélhetőleg ezután is tanusítani fog: mind-ezekért az említett birtokokban lehető minden királyi jogát neki és örökösének, az elébbi szerződés szerint...¹⁾

A fejedelem e megerősítésen és a királyi jog adományozásán kívül 1584. márcz. 10-kén egyszersmind parancslevelet is intézett a gyulafejérvári káptalanhoz, melyben azzal tudatta, hogy miután ő a Gálffy János és Morzsinaival Ferencz között létrejött azon szerződésbe, mely szerint rekettyei Morzsinaival Ferencz Gálffy János főudvarmesterének és örökösének minden birtokát és birtokjogait, a szerződésben kifejezett föltételek alatt átadta, beleegyezett s erről fejedelmi levelet is adott: azért parancsolólag hagyta meg a káptalanuk, hogy Gálffyt ama birtokokba hiteles emberei által a kijelölt és meghívandó szomszéd birtokosok, mint tanuk jelenlétében vezesse és igtassa be, s ha ellenmondók lesznek, a beigtatás 15-öd napjára okaik előadására a fejedelem elé hívassa meg, azokkal a megjelenés napját, a fejedelemmel az ellentmondók neveit tudatván s eljárásukról a fejedelemhez a szokott módon és gyakorlat szerint jelentést tevén.²⁾

1585. május 1-én a fejedelem megegyezését adta azon szerződő és egység- vagyis inkább cserelévelhez, mely a fejedelem pecsétével is meg volt erősítve, s melynél fogva Gerendi János, a fejedelmi törvényszék ülnöke Fygeden levő öt jobbágját, Thordavármegyében levő két másikat és ugyan

¹⁾ Orsz. Levéltár. Kincstári osztály, Lib. P. R. pag. 217—19.

²⁾ A Szombatfalvi Gálffy-nemzetség levéltárában levő eredetiből.

Fygeden levő más négyet, Mohácson kettőt, s Gerenden levő: és Veresmarthoz tartozó két jobbágyát. a kik most mind Aranyosszékre költöztek s most is ott laknak, ezeken kívül minden elszökött jobbágyait, a kik Aranyosszéken bárhol laknak. feleségeikkel, gyermekeikkel, jószágaikkal együtt, nevezett Gálffy János tanácsosnak és udvarmesternek s mindkét nemű örököseinek adta cserébe örökösen, annak Gerenden levő egész nemesi házáért és udvaráért, s az udvarházzal szemben levő egy jobbágytelekért és Thordavármegyében Kereszturon levő birtokáért; e felett a fejedelem megengedte, hogy a Gálffy-cserébe adott jobbágyai birtokában levő királyi jog is Gerendire átmehessen.¹⁾

Az 1585-ik évben márczius 13-án Gálffy János fejedelmi tanácsos és főudvarmester és Morzsinai Ferencz hosszas gondolkodás után, mindketten minden atyafiaik és rokonságuk terhét és az alábbi dolog iránt a felelősséget magukra vevén, a gyulafejevári káptalan előtt léptek ilyen egységre: »Hogy bárha Báthori Kristóf fejedelem tekintetbe vevén kitünő hívségét és hív szolgálatait említett Gálffy Jánosnak, a melyeket ő sok éveken át iránta erélyesen teljesített, a szintén említett Morzsinai Ferencz minden javait és birtokjogát — bármely vármegyékben valókat — ha férfi örökössel meg nem vigasztalódva halna el, Gálffy Jánosnak és utódainak adta örök jogon és meghívhatatlanul; mégis midőn Morzsinai Ferencz ezt megértette, sok különböző okoknál fogva, de különösen látván segélytelen, nyomorult állapotát, hogy őt rokoni elhagyták, s ő naponként jobban-jobban hanyatlík: titkon elméjében mind ezt meghányta-vetette, s utódairól még életében gondoskodni kívánván, különösen pedig Kata nevű nemes hajadont, az ő lányát a szerencse kedvezőtlen fordulatai ellen biztosítani, sőt halála esetében őt azután is biztos állapotban hagyni igyekezvén hogy idegenek hajlékára ne szoruljon, s az ő javaiból egészen kizártnak ne tekintethessék; ez okokért folytonos könyörgéssel, szüntelen való kérelemmel és esenkedéssel, sőt könyhullatások közt kérte említett Gálffy Jánost, ezen kívül jeles és nemes férfi jóakarói közbenjárásával is, mindenütt, bármely vármegyében levő összes birtokait és részbirtokait, u. m.: *Rekettje, Nyres, Abló, Csernisorsa, Merie, Zoch, Pohodistia, Lakur, Krisa, Poien, Skej, Dempsus, Hatsesd, Tothesd, Pochionfalva, Petroz, és Várhely, Chiarna*, zárdával együtt, melyek Hunyadvármegyében vannak, minden hasznukkal és tartozandóságukkal stb. nevezett Gálffy Jánosnak s mindkét

¹⁾ *Orsz. levéltár*, kincstári osztály, Lib. R. I. pagina 316—17.

nemű örököseinek és utódainak önkéntes akaratból s saját elhatározásánál fogva átadta és engedte, örökre és meglivhatatlanul, kezeit azokról már tényleg levette, és semmi jogot sem ő, sem utódai azokhoz fen nem tartanak, hanem minden javukat és birtokjogukat említett Gálffy Jánosnak és örököseinek adták át teljes joggal és tényleg, annak világos kifejezésével, hogy a *Thotesd*, *Poien* és *Kriva* birtokokból tiz népes jobbágytelek Morzsinai Borbála néneje, Boldogfalvi Mihályné leánynegyede fejében, nevezett Boldogfalvi Mihálynénak és örököseinek örök jogon, mint tulajdonaik, érintetlenül maradjanak birtokában és őt abban Gálffy János megtartani tartozzék. Azt is hozzá adván, hogy Gálffy János mindazon irásokat és leveleket, melyek az elősorolt birtokokat illetik, néhai Zerechen János özvegyétől, Olchiarchi Annától a Morzsinai Ferencz nevében és személyében visszakérje, visszavegye és törvénnyel is visszavenni joga legyen. Morzsinai Ferencz is Gálffy Jánosnak évről-évre ügyvédvallási levelet kivenni és neki átadni legyen köteles. Továbbá mondott Gálffy János beleegyezik, hogy Morzsinai Ferencz Rekettyén levő egész udvarháza, az ahhoz tartozó 45 népes jobbágytelekkel, minden hasznával, szántókkal és kaszálókkal stb., a Tothesdhez tartozó rétekkel és kaszálókkal stb., efelett a Cziarna völgyben és Zwlben levő szénarétek harmadrészevel, melyek színtén a rekettyei udvarházhoz tartoznak, végre a demsusi szőlőhegyben levő szőlő annak évi hasznával és jövedelmével az elől említett Morzsinai Ferencznek és Kata nevű hajadon lányának és mindkettő örököseinek és maradékának maradjanak, ő pedig elhalván, vagy fiörökös nélkül maradván, azok Barcsai Gáspár fiaira: Jánosra és Andrásra szálljanak. Ha pedig az alább említett 45 jobbágytelek egészen és teljesen kiadható nem lenne, valamelyik szomszéd rész jószágából pótoltassék ki. E felett Gálffy János kegyes indulata kijelentése mellett Morzsinai Ferencznek és Kata lányának minden fő élelméről és tartásáról s ruházataról, különösen gabna és bor dolgálan, míg Morzsinai Ferencz él, gondoskodni legyen köteles és tartozzék. Ezeket így kijelölvén és maga s lánya részére biztosítván és lekötvé: Morzsinai Ferencz legyen teljesen megelégedve, az mégis világosan kifejeztetvén, hogy Gálffy János a sequestrált jókat 1586. márcz. 21-ig kellő módon különítse el és Morzsinai Ferencznek és lányának, s ha ők majd magtalanul elhalnak, Barcsai Jánosnak és Andrásnak egészben vagy részben átbocsátani tartozzék s legyen köteles. Ha e szerződést valamelyik fél meg nem tartja, calumnia büntetésén s ügye elvesztésén marasztaltassék el, s a megálló fél, minden menedék és per-

és perorvoslat kirekesztésével, egy alispán vagy a szolgabíró segítségével ezen követelést bárhol levő javaiból fölvétethesse, s mégis e szerződés erejében megmaradjon. Mindezekre magukat Gálffy János és Morzsinai Ferencz a káptalan előtt élő szóval kötelezték, s a káptalan azt 1585 márcz. 12-én a feleknek saját pecsége alatt hiteles alakban kiadta.¹⁾

E szerződést Gálffy János a fejedelemnek bemutatván, kérte helyben hagyását és megerősítését. A fejedelem azt 1585 május 1-jén kelt megerősítő levelébe egész kiterjedésében átiratva, teljes tartalma szerint megerősítette és helyben hagyta, a felett Gálffy érdemeinek kitüntető méltánylása mellett mind azon birtokokban, lehető királyi jogát is neki adományozta, kijelentve, hogy ha e levele előtte bemutatattik, azt neki kiváltság alakjában is kiállíttatja és kiadatja.²⁾

1587-ben szeptemb. 20-kán Zsigmond fejedelem Gálffy János főudvarmesterének a fejérvári káptalan előtt Károlyi Istvánnal, az udvari gyalogok kapitányával kötött azon csereszerződését erősítette meg, melynek erejénél fogva az, egész és összes kercesdi házáat és nemesi udvarát, ugy minden rész jószágait, a miket ő Aranyosszéken: *Kercesden, Mohácson, Dumbraván, Harasztoson, Örvényesen és Kövenden* bír, minden hasznaikkal és tartozandóságaikkal, mondott Gálffy János főudvarmesternek és tanácsosnak, Szászsebes székben *Lámkeréken*, levő birtokáért és kétezer magyar forintért, az általa adott birtokok jobb minőségének kipótlásaul, örökös cserévásár czímén eladta, elcserélte és birtokába adta, a szerződés értelmében, melynek tartalma kivonatilag következő: . . . A vásárló felek a káptalan előtt személyesen megjelenvén, élőszóval előadták azt: hogy ők azon haszonért, a mi az említett jószágok közelségében van, kötötték csereszerződésüket, hogy Gálffy János Lámkereki jószágát, melyet Báthori Kristóf fejedelemtől adományból fogva kapott s mely őt a legjobb joggal illeti, kétezer forint pótlással adja azért, hogy a Károlyi István jószágai azt értékben feljűlják, s az összeget Gálffy lefizette s Károlyi István kezéhez vette. Szintugy Károlyi István is, Kercesden levő egész házáat és nemesi udvarát, ott levő minden székely örökségeivel, ugy szintén Mohácson, Domboron, Harasztoson, Örvényesen és Kövenden levő birtokrészeivel, Kercesden bírt tizedével, melyet neki Báthori István lengyel király és erdélyi fejedelem adományozott. Várfalvi János hűtlenségi bűne jogczímén, a melybe ő Békés Gáspár pártütése miatt

¹⁾ A *Szombatfalvi Gálffy-nemzetség* levéltárában levő eredetiből.

²⁾ *Országos levéltár*, kincstári osztály, Liber R. Sigism. Bath. I.

esett -- minden tartozandóságaikkal, szántóföldekkel, kaszálókkal stb. Egyik sem tartott fenn semmi jogot sem maga, sem örökösei részére. A káptalan e szerző levelet mindkét félnek kiadta 1587-ben július 23-án. A fejedelem a felek kérésére azt szóról-szóra megerősítő levelébe iratta be, azt kedvesnek és elfogadottnak jelentette ki s minden pontjához beleegyezését adta; Gálffy-nak sok érdemei tekintetéből, mindezen birtokokban a királyi jogot is oda adta és adományozta, a mit kiváltság alakjában is kiadat, mihelyt e levele neki bemutatattatik.¹⁾

1588-ban május 10-kén a fejedelem Gálffy János hivének hűsége s nevezetes közszolgálatai tekintetéből a legkitüntetőbb indokolással Biharvármegyében Tarcha birtok egész dézmáját, t. i. a bor, buza, s más tavaszi vetések tizedét, melyeket Biharban tizedelni szoktak, úgy szintén a bárány, méh stb. az 1576-tól fogva gyakorlatban levő szokás szerént.²⁾ Ugyanazon évi novemb. 16-kán az ország és fejedelem iránti sok hasznos szolgálataiért, s különbféle bajaiban tanusított állhatatos hűségeért neki adományozta *Maros-Ujvár* és *Oláh-Szilvás* minden tizedét, nem különben Fejérvármegyében levő *Nagylak*, *Szentkirály*, *Baghó* és *Miklóstelke*, ugy Thordavármegyében levő *Hadrév* tizedét, nem különben az Aranyosszékbén levő *Földvár* és *Veresmart* egész birtokok tizedét a bor, buza, rozs, árpa, zab, köles, tönköly, len, kender s a föld egyéb gabnatermeiből, ugy a bárány, méh s más megtizedelni szokott termékekből és a mit a székelyek közt a csirkékből és réczefiakból venni szoktak, adományozta élethosszáig tized árenda fizetés nélkül.³⁾

1589 ápr. 4-kén a fejedelem neki adományozta a Fejérvár város határában azon két rétet, melyek egyikének szomszédjai a fejedelem váradjai hidja és rétje, a másiknak mindkét felől a fejedelem rétje, mely az előtt az elnök. később a kormányzó Ghyczy János birtokában volt, azután Bánffy György s halála után Gálffy János bírta mindkettőt, s nagyobb kegyelme bizonyítékául neki királyi joggal együtt adta.⁴⁾

Nagyobb értékű volt a fejedelemnek ez évben febr. 20-án kelt egy fejedelmi megegyező adománylevele azon két szerződő

¹⁾ *Orzzágos levéltár*, kincstári osztály. Liber R. II. Sigism. Báth. pag. 29—33.

²⁾ *Orsz. Levélt.* kincst. osztály, Lib. R. Sigism. Báth. 2. Tom. pag. 409—410.

³⁾ *Orsz. Levélt.* kincst. osztály. Lib. R. Sigism. Báth. 2. Tom. pag. 131—132.

⁴⁾ *Orsz. Levélt.* kincst. osztály, Lib. R. Sigism. Báth. 2. Tom. pag. 121—125.

vagy bevalló levélre, melyek egyike Kovácsóczy kancellár, másika Radvánszky Márton ítélőmester peesétével és aláírásával volt megerősítve, melyek elsője szerint orodi RácZ János fejevármegyei oláh-szilvási egész birtokát, ott levő házával és nemesi udvarával s azok hozzátartozandóságával együtt 500 magyar forintért eladta Gálffy Jánosnak s mindkét nemű örökösének. E levelek alapján kérte Gálffy a szilvási birtokvásárhoz megegyezését. A szerződés rövid tartalma az, hogy orodi RácZ János oláh-szilvási házáat és nemesi udvarát tartozandóságaiával együtt eladta Gálffy Jánosnak a fentebbi árért. E bevallásról a gyulafejevári káptalan 1589-ben május 3-án adta ki hiteles bizonyító levelét. A második a fejedelem előtt köttetett s tartalma az: hogy orodi RácZ Gáspár élő és ezután születendő gyermekei terhét magára vevén, érett megfontolás után önként és szabadon élő szóval kifejezte, hogy mivel ő más, t. i. a rácZ nemzetből való s azon nemzet közt magának más birtokot kíván szerezni: Oláh-Szilváson levő egész birtokát, házával és nemesi udvarával együtt eladta Gálffy Jánosnak és mindkét nemű örökösének 800 magyar forintért, melyet Gálffy egészen lezetett és RácZ Gáspár kezéhez vett, s így birtokát a vevőnek örökösen s visszavonhatlanul eladta, semmi jogot hozzá fenn nem tartván, jótállást is vállalt Gálffynak minden törvényes háborgatók ellenében saját költségével és fáradságával, sőt ügyvéd segélyével leendő megvédelmezése végett. A fejedelem mindkét levél tartalmához megegyezését adta, azokat a maga megegyező levelébe szó szerint Radvánszky Albert ítélőmester előtt beíratta, e felett Gálffynak a korábbi erdélyi fejedelmek iránt s iránta is a szerencse minden változó szélvullatai között, boldog és boldogtalan állapotban, nem kevésbbé hasznosan, mint neve dicséretére behizonyított és végbevitt, a most szerzett összes birtokokban lehető királyi jogát neki és mindkét nemű örökösének adta, ajándékozta és adományozta, ezt kiváltság alakjában is ki fogja számára állíttatni és adatni, mihelyt előtte e levél bemutatatik.¹⁾

Valódi királyi adománya volt azonban a fejedelemnek 1589. május 7-kén Gálffy János részére Marosujvár adományozása, az a Maros partján egy hullámos emelkedésű hegymagaslaton fekvő regényes kastély, mely már épülőben volt, midőn urának a fejedelmi adomány a tulajdonjogot megadta. Ez adománylevél a lengyel király 1577-iki nagyszzerű leveléhez sorakozik, kivált erkölcsi tartalom tekintetében. E gazdag

¹⁾ Orsz. Levélt. kincst. Osztály, Lib. R. Sigism. Báth. L. Tom. pag. 121—125.

tartalom megérdemli annak egész kiterjedésében közlését, melyben Báthori Zsigmond és Gálffy János igazi benső viszonya és koruk ragyogó vonásokban jelennek meg az olvasó előtt.

»Báthori Zsigmond erdélyi vajda — így kezdődik az — emlékezetül hagyja azoknak, a kiket illet: hogy méltó és megtisztelő figyelembe vevén kocsárdi nagyságos Gálffy János úr. udvarmesterének és tanácsosának maga és az ország iránt szerzett sok és jeles érdemeit, melyeket ő a dolgok és viszonytagságok minden változásai között a legnagyobb hűséggel, igyekezettel és egyenességgel teljesített: mert ugyanis már azon időtől fogva, hogy boldog emlékezetű szeretett méltóságos atyjának, Somlyai Báthory Kristóf erdélyi fejedelemnek hűsége és pártfogása alá adta magát, mindig úgy folytatta életét, hogy fejedelmének java s dicsősége nevelésére, mindazok közül, a mikkel az igaz dicsőség és valódi disz az emberek közt megszereztetni szokott, semmit el nem mulasztott, természetének ezen ajándékait mekkora kegyességgel, hívséggel és állhatatossággal fordította fejedelme javára és dicsőségére, áldott emlékezetű nemzójének keserű halála után megmutatta. Mert a midőn a fejedelmet kisded korában mindkét szülőjétől megfosztatni látta, a midőn t. i. ő zsenge kora miatt még felfogni nem bírta: mily és mekkora rosszak várnak rá, mint hív ör és szerető dajka, úgy ápolta és nevelte őt, hogy sem vetélytársai irigykedése, sem rosszakarói gyűlölsége, sem a hízlekedők ravasztsága, sem a szerencse változandósága, sem végre önhasznának s a családi életnek sovárgása az ő oldala mellől őt elvonni nem volt képes. A miket mivel most is hasonló erélylyel, hívséggel és egyenességgel teljesít: a Fejérvármegyében levő egész és összes *Marosujvár* mezővárosát, melyet neki szeretett édes atyja végrendeletileg örök jogon úgy hagyott, s az ő halála után Tekintetes és Nagyságos Ghyczy János Erdély akkori kormányzója — ösztönözvén rá maga a fejedelem is — s közzhatározat folytán megegyezvén benne az összes tanácsos urak, neki kézből át és vissza adatott; úgy szintén mind azon királyi jogát, a mivel azon mezővároshoz talán birhatna, vagy ha az bármiképen fejedelmi adományozás tárgyává lehetne, minden hasznával és tartozandóságaival, t. i. mívelt és nem mívelt szántóföldjeivel, réteivel, legelőivel, mezőkkel, kaszálókkal, erdőkkel, berkekkel, hegyekkel, völgyekkel, szőlőkkel és szőlőhegyekkel, vizekkel, folyókkal, halastókkal és halászati helyekkel s vizek lefolyásával, malmokkal s azok helyeivel, általában bármi névvel nevezendő minden hasznokkal és tartozandóságokkal, a mik ezen mezővároshoz vagy királyi joghoz jog szerint és eleitől fogva

birattak vagy biratniok kell vala, régi igaz határaik között — kivévén egy, azon mezővároshoz tartozó s nemesi joggal bíró és azzal élő nemesi telket — nevezett Gálffy János urnak s mindkét nemen levő örököseinek és utódainak adta, adományozta és kezébe bocsátotta. Hogy pedig a fejedelem iránta és utódai iránti kegyelmének ezen bizonyítványa annál nagyobb legyen, indíttatva érezte magát azt is megengedni és helyeselni, hogy az irt Ujvár mezőváros, melyben ő várhoz hasonló nagyszerű épületeket, tömérdek költséggel s a legfáradtságosabb munkával emeltetni kezdett, ha ő — mit Isten kegyelmesen távoztasson el — mindkét nemű örökösökkel való megvizasztaltatás nélkül múlna ki az életből, tizenhatezer magyar aranyban — minden aranyat 60 denárba számítva — akár végrendeletileg, akármi más intézkedéssel, a mint neki alkalom szerint tetszeni fog, bárkinek vagy kiknek hagyhassa s beírhatta, úgy, hogy tőle leszármazó semmi törvényes örököse és utóda nem léteben, sem a fejedelem, sem utódai ezen mezővárost és az épített várat magukévá ne tegyék és ne tehessék más képen, ha csak előbb a végrendekezést bírónak vagy bírónak az egész tizenhatezer magyar aranyat teljesen ki nem fizetik és egészen le nem számlálják. A fejedelem ezen feljül arról is biztosította őt, hogy sem ő, sem utódai jogot arra senkinek nem adnak, hogy azon mezővárost és várat a végrendekezést bíróktól kiválthassa; de az említett örökös nélkül maradás esete bekövetkeztével, csak a fejedelemnek vagy utódainak vagy a fiskusnak lesz joga ezen mezővárost és várat megtartani. Adatja tehát, adományozza és ajándékozza a fejedelem az említett mezővárost örök jogon és visszahívhatatlanul Gálffy János hívének, s az általa teendő beíráshoz, bár minő legyen az, előre is már most megegyezését adja, azt helyesli és megengedi e levele által, melyet kiváltság alakjában is ki fog adatni, mihelyt ez előtte bemutatattatik.⁽¹⁾

1590-ben két adományt nyert Gálffy a fejedelemtől. Az első szerint, mely január 20-án kelt, a gyula-fejérvári káptalan, 1589-ben októb. 25-iki beigtató parancslevelét következében, beigtatta őt *Holdvilág*, *Diomál*, *Kis-Orbó*, *Felső-Orbó*, *Vladháza* és *Nyirmező* fejevármegyei birtokokba, melyek közül az első a *monorai* uradalomhoz tartozott, a többi *Enyed* városához, melyek Békés Gáspár lázadása következtében előbb Báthori István, azután Báthori Kristóf fejedelemre, most pedig

¹⁾ Orsz. *Léveletár*, kincst. osztály, Lib. R. Sig. Báthori I. pag. 505—507.

az ő kezére szállottak, s általa Gálffy János tanácsosának és főudvarmesterének s mindkét nemű örököseinek sok és nagy érdemeiért adományoztattak. A káptalan a beigtatást végre hajtotta, senki ellent nem mondván, s a fejedelem kiváltságlevelét róla kiadta a beigtatás 16-ik napján.¹⁾

A legfontosabb adománylevele a fejedelemnek 1590-ben május 29-én kelt beleegyezési levele, melyben ő Gálffy János tanácsosának és udvarmesterének Bolya várát néhány faluval adományozza, maga és atyja adományait elősorolja és megerősíti, Gálffynak a hazához és fejedelmeihez viseltető kiváló hűségét és szolgálatait magasztaló szavakban számlálja elő s összes adományairól neki szabad rendelkezési jogot ad. Itt Gálffy minden érdemei s a Báthoriak minden méltányolásai egy oklevél keretébe foglalva tüntettetnek fel, a mi világosan mutatja Gálffynak fejedelmei iránti tökéletes hűségét s a fejedelmeknek benne való teljes bizalmát és különös kegyelmét a mi azon hiedelemre jogosított, hogy e viszony a legbensőbb és legfőbb s hatása áldásos lesz az országra.

»A fejedelem — így szól a beleegyező levél — figyelemzén és tekintetbe vévén Kochárdi Gálffy János tanácsos és udvarmester urnak iránta és az ország iránt tett sok és jeles szolgálatait, a miket ő a dolgok és idők minden változásaiban, s a helyek és alkalmak különbözőse szerint az ő és országa javáért, dicsőségeért és megmaradásáért, nem tekintve saját magán hasznát, ön és házi nyugalmát, melyeket ő magától mindig megtagadott, az ő csecsemő korától fogva mostanig hozzá ragaszkodva, a legnagyobb hűséggel, bölcseséggel, eréllyel és elhatározottsággal, bátran és kitartólag teljesített: jónak látta neki kegyelmesen és bizonyos tudásából s ön belső elhatározásából megengedni és beleegyezni abba, hogy ő az egész *Bolya várát*, s a *Bolya*, *Ingodal*, *Salgó* (ma: Sajkó), *Suldorf*, *Isztina*, *Rava* (ma: Rovás), *Martonfalva* fejevármegyei falukban levő egész és összes birtokokat és birtokrészeket, ugyszintén egy *Maros-Ujvár* nevű másik várát, melyet Gálffy János most kezdett építeni, és az ott levő *Marosujvár* mezővárost, nem különben az oláh-szilvási egész birtokot s azokban levő nemesi udvarházat és a *Miklóstelkén*, *Baghóbban*, *Thordason*, *Szentkirályon*, *Magyar-Csesztvén*, *Csongván*, hasonlóul fejevármegyei falukban: továbbá a *Roh-Egresi* (ma: Ruha-Egres), egész birtokok és a Thordavármegyében *Hadréven* levő birtokrészt, valamint Küiküllővármegyében *Bolkácson* és *Sítvén*, *Haezachel*

¹⁾ Orsz. Levéltár, erdélyi osztály, Liber Quatuor Protocollorum. Töm. IV. pag. 121—232.

(ma: Haczsdel) faluban levő birtokrészeket és ott levő nemesi házat és udvart. ismét *Rekettjefalu*, *Poen*, *Nyiresfalva*, *Chiermissora*, *Mezie*, *Iblio*, *Zöchy*, *Prehodistie*, *Pauchinesd*, *Tottesd*, *Demsus*, *Petrocz*, *Kriva*, *Lakur*, *Várhely* és *Skey* nevű, Hunyadvármegyében levő falukat és birtokokat, s az utolsóban levő vasbányát, ezen kívül a Fejérvármegyében Gyulafejérváron, s egy másik Biharvármegyében Váradon levő nemesi házat és udvarát általában minden más, a székelység közt, vagy bármelyik vármegyében s név szerint Aranyos-
székben levő birtokait, birtokjogait és örökségeit, bármi névvel nevezendő minden hozzájuk tartozó jogokkal, járandóságokkal és haszonvételekkel együtt, tetszése szerint bárkinek vagy kiknek adhassa, adományozhassa, eladhassa, beírthassa, elzálogosíthassa, végrendeletileg vagy bármi más rendelkezésnél fogva, minden időben, békében és háborúkor, egészséges vagy beteges állapotban — amint neki tetszik — akárkinek vagy akárkinek mind egyszerre vagy külön-külön hagyományozhassa s örökösen elidegeníthesse — kivéven egyedül *Vladháza*, *Nirnen* (ma: *Nyírmező*), *Diomál*, *Felső-Orbó* és *Kis-Orbó* falukat, melyek *Enyed mezőváros*hoz, és *Holdvilágot*, mely *Monora* nevű fejedelmi birtokhoz tartozik. Mely adományozáshoz, elajándékozáshoz, eladáshoz, beíráshoz, elzálogosításhoz, s bármikor és bármily alakban teendő elidegenítéshez, akár saját aláírása alatt, akár hiteles egyének bizonyágtétele mellett, bármi módon tegye az említett Gálffy János, már most kegyelmes megegyezését és hozzájárulását adta a fejedelem; igérvén neki fejedelmi szavával a maga és erdélyi fejedelmi utódai nevében, hogy nevezett Gálffy Jánosnak minden és bármely rendelkezését, birtokelidegenítését, beírását s végrendeleti intézkedését, bármikor, bármely alakban és cím alatt teszi azt. ellent nem állván és akadályt nem tehetvén, boldog emlékezetű atyja, Somlyai Báthori Kristóf fejedelem, sőt maga az adományt tevő fejedelem által is bármely néven és föltételek alatt Gálffynak és örököseinek eddig tett beírásai a szerint, a minő feltételek a tett intézkedésekben meghatározva vannak, a fejedelem maga és utódai nevében elfogadja, helyben hagyja, erősnek és felbonthatatlannak tekinti, s mint Gálffyt, a míg él: úgy hagyományosait s másokat, a kiknek ő birtokokat adományozott vagy eladott, azok birtokában megtartja kivéven *Enyed* és *Monor* (ma: *Monora*) tartozandóságait.«¹⁾

A fejedelem Gálffynak tett utolsó adománya 1591-ben

¹⁾ Orsz. *Lecéltár*, kincstári osztály. Liber R. Sig. Báthori an. 1591. pag. 34—35.

ápril 3-án kelt, melyben tanácsosai ajánlatára s az ő kérésére, az ország és különösen Marosujvár mezőváros lakóinak java és haszna tekintetéből ezen mezővárosnak két szabad vásári jogot adott, egyiket Virágvasárnapján, melyet — a mint előtte bemutatták — azon mezővárosnak boldog emlékezetű Mátyás király adományozott s melynek e város folytonos használatában volt: a másikat Szent Bertalan apostol napján, s ez ünnepet megelőző és követő napokon tartandót; ugyszintén minden hét vasárnapján hetivásár tartását, azon kiváltságokkal és szabadságokkal, melyek más városok, mezővárosok és faluk heti- és országos vásárai tartásánál használatban vannak. A kiváltságlevélben fellivattak a faluk és vásáros emberek a megjelenésre, nekik bátorságos út és védelem biztosított. s a vásárjog kihirdetése a faluk és városok piacain és gyűléseikben elrendeltetett.¹⁾

V.

A fejedelem e bőkezűsége meglepi a gondolkodó elmét, a Gálffyra halmozott dicséretnek, minthogy a fejedelemtől jönnek, s annyi érdem és oly kitünő tulajdonok tanúságai. fénykört vonnak neve körül s tiszteletet ébresztenek jelleme iránt. Ugy látszik, hogy a nagy jövő, a mit Gálffynak a lengyel király. 1577-ben mintegy megjósolt, tetőpontját itt elérte, s a pálya, melyet számára kijelölmi látszott, körfutását bevégezte. Itt elhallgatnak róla a levéltári adatok, a mi azt mutatja, hogy sorsa forduló pontra ért, s azután titokban és csellel bukása készítettett elő. Feltűnő, hogy a lengyel király adománylevele azon része, melyben azt írja, hogy Gálffy birtokai többnyire az Aranyos és Maros térségein fekszenek, habár közülök sokat az előtt is birt. tényleg a fejedelmi megerősítésekben és új adományokban (*Nova Donatio*) valósult meg; mert ezek szerint ő az Aranyos mentén már most tényleg birt több egész és rész birtokot Kocsárdon, a honnan magát iratta, közelében Földváron és Veresmarton, továbbá Kercsedén, Mohácson, Dumbraván, Harasztoson, Örvényesen, Kövenden, alább Gerenden, Hadréven, a Maros mellett: Lámkeréken, Maros-Ujváron, Oláh-Szilváson, Nagylakon, Szentkirályon, Bagón és Miklóstelkén, Tordason, Magyar-Csesztvén, Csongván; a Küküllő folyam mentében: Bolkácson és Sitvén; Felső-Fejérvármegyében: Bolya, Ingodal, Salgó (ma: Sajkó), Saldorf, Isztina, Rava, és Martonfalva községekben; Alsó-Fejérvármegyében:

¹⁾ *Orsz. Levéltár*, kincstári osztály. Liber R. Sig. Báthori an. 1591. pag. 206—207.

Nagy-Enyed, Vladháza, Nyirmező, Diomál, Felső-Orbó, Kis-Orbó, Monora, Holdvilág falukban, Hátszeg vidéken: Hazachel, Rekettyefalva, Poen, Nyiresfalva, Csernissora, Marie (ma: Merizor) Ibló, Szőcsi, Prehondistia, Paucsinesd, Totesd, Demsus, Petrocz (ma: Petrosz), Kriva (ma: Krivadia), Lakur, Várhely, Skey, Pochionfalva falukban az egész községet vagy kisebb nagyobb birtokrészeket, Charna vára zárdát, malom- és vásárjogot, dézma vételi jogot igen sok községben, néhol árendafizetési kötelezettség nélkül. Ötvenhat falu és birtokrész, köztük három várkastély, sok tized és másféle kedvezményes jog alkotta Gálffy vagyonát, kincseit és pénzét, fölkelhető javait s jószágai felszerelését és évi jövedelmeit is hozzá számítva, a mi ismét igen tetemes volt. Elmondható, hogy Gálffy Erdély egyik leggazdagabb főura volt. Gondoljunk hozzá a fejedelem udvarában viselt magas hivatali állását, méltóságát, tekintélyét és agg korát, s körében és mellette a sok nagy ambícióju, előre törekvő ifju udvari szolgálókat, komornyikokat, a fejedelem döllyfős unokatestvérét, Báthori Boldizsárt, a nagyobb befolyásu állás után kapkodó Geszti Ferenczet és Jósika Istvánt, a gazdag és hatalmas Boeskey Istvánt. Emlékezzünk vissza, mily keserűen tört ki a fejedelem, mikor 1588-ban a fejedelmi szék tényleges elfoglalását a jezsuitáknak Erdélyből kitiltása föltételéhez költötték! Hogyan küzdött a törvény ellen, hogy biztatták, tüzelték a gyóntató és tanácsadó jezsuita papjai, hogy inkább a fejedelemségről mondjon le, mintsem a kárhozatos törvényt aláírja. Nem esoda, ha Gálffynak irigyei támadtak.

Mily álláspontja volt Gálffynak ama nehéz harcban, az egykoruaknál részletes följegyzés nincs róla; de az hihető, hogy ő fejedelmének lemondást nem tanácsolt. Hisz ő tette azzá. A Báthoriak fő vágya s az ő legnagyobb érdeme, szerencséjének megalapítója az volt. Saját művét szét nem rombolhatta.

Gálffyt nem vádolták nyilván, ki nem hallgatták, el nem ítélték; a fejedelem, midőn elfogatását s kivégeztetését elrendelte, vétkét s bűneit nem mondja meg, a krónikairók sem jegyezték fel; egyenesen elfogatásán kezdik élete végső szaka története elbeszélését. Ugy látszik, vagyonára s hivatalára vágytak: irigyelték főleg maros-ujvári nagyszerű várkastélyát, a minek társa akkor nem volt; tervet készítettek törbeejtésére, ráfogott felségsértési vádakkal nevét befeketítették, a gyanakodó fejedelemmel ellítették, hogy ő is azok közé tartozik, a kik megunták örökös ingadozását s vágynának tőle szabadulni, a kik székére vágynak, s őt láb alól eltenni törekednek. A jezsuiták is bizonyára megfeszítették minden befolyásukat a

mise és gyónás alkalmait arra használva fel, hogy a gyöngelkű fejedelemmel Gálffy bűnösségét elhitesseék s elfogatására és kivégeztetésére rábíjják.

Bethlen Farkas emlékezetben hagyta az emberi gonoszságnak és uralkodói kegyetlenségnek e vérlázító műve történetét hívebben, mint bármelyik egykoru vagy közelkoru író és krónikás; mert neki, mint kanczellárnak, rendelkezésére állottak a fejedelmi levéltár legtitkosabb iratai is. Közlöm azt ugy, a mint ő megírta; az ő mesterkéletlen, egyszerűen szép latin irálya, — a mit én magyarul utolérni igyekezem — igaz képét adja azon kornak és embereknek.

»Gyulay Pál fejedelmi tanácsos megöletése után 1592-ben — így kezdődik az — Gálffyra jött a sor, s midőn erről ellenségei Gyula-Fejérvárat tanácskoztak és meghatározták, hogy a maros-ujvári kastélyában — melyet a Maros partján ékes palota-termekkel s a legkieisebb helyen egész alapjából ő építtetett, ami egyedüli oka volt rosszakarói irigykedésének — rohanják meg, némely barátai azt neki értésére adták, () azouban bűnét nem érezvén, nem engedte magát rábiratni; de Barabási Lénárd régi nemes mondá neki: Uram! mit teszel? fejedem a veszély, miért bizod magadat e kastélyra? Fogaras erősebb, s Békés Gáspár mégis eltávozott belőle, mikor Báthori István üldözőbe vette, nem akarta a dolog kifejlődését ott várni be, s szökéssel menekült, mert a szükség durva fegyvere kényszerít mindent megtemmi és mindent eltűrni. Gálffy meghallgatta hív szolgája tanácsát, kémet küldött el a dolog kipuhatolására, s az csakhamar visszatért, hírül hozva, hogy az ellene kiküldött hadsapat már Küküllőváron van, s ő hallotta vezérétől, hogy Maros-Ujvárra igyekszik. Gálffy tehát elhagyta Pernyeszi Erzsébet kedves hitvesét, egyik nemes véru lovára ült, melyet neki Glyczy János kormányzó véghagyományul adott, s kevesed magával az éj sötétében Csombord hegye felé útra kelt; de csakhamar megállott s mondá: várjunk itt keveset, s ha jobb hír érkeznék, innen térjünk vissza, mintha csak sétalovaglásra jöttünk volna ki. Neje Rajki tanácsára 6 lovas kocsiján drágaságaival megtöltött néhány ládát Földvárra küldött, a miket ott elásatni rendelt.

»E közben a kastélyt megrohanták. Rajki egy tizedest levágott. Gálffy meghallotta a helyről, hol megállottak, a lármat és puskalövést, s azonnal Magyarország felé indult, s egyik szolgája észrevevén, hogy vezetőjük nem biztos hely felé viszi urát, nyomban le akarta őt fejezni; de Gálffy visszatartotta őt, s utjokat folytatva Belényesre értek, a hol míg kissé pihenni akartak, elárlutatott saját vezetője által; Csukát Péter,

Bajom vára birtokosa, a ki véletlenül ott volt, elfogta és Váradra vitte, s egyszersmind a fejedelemmel tudatta, hogy Gálffy el van fogva, de miért menekült, ő nem tudja, izenje meg, mit tegyen vele. Midőn Gálffy Somlyó mezővárosba vitetett mint fogoly a Báthori-nemzetség e régi birtokába, melyben akkor Báthori István, Boldizsár nagyobb testvére tartózkodott családjával együtt, megtudva Gálffy ily véletlen esetét, lelkében megütődött, tudta, hogy neki nem lesz jó hozzá menni, de drága étkeket küldött neki ezüst tálakon és tányérokon s nemes bort . . . Belényesről decz. 9-én ért Váradra, s ott tartatott a következő nap, a hol léte alatt az ország rendei kérelmeztek érette Zsigmond fejedelemmel, hogy őt bocsáttassa el. Bocskai István váradi kapitány is Gyulafejérvárra ment érette kérni, de a míg ott mulatott, még visszatérte előtt a fejedelem őt Husztra vitetni rendelte, a hova 1593-ban január 13-án érkezett meg. Ott bilincsbe verték lábait. Kornis Gáspár, Huszt vár parancsnoka tisztelettel bánt vele, s nem mulasztotta el őt segíteni, hogy dolgát a fejedelemmel igazítsa, kivált Kendi Ferencz által, a ki neki különös pártfogója volt, s a kinek segítségével Gálffy a vajdához levelet is küldött, ily tartalmut: »Kegyelmes és a természeti érzület szerint legjöltevőbb fejedelem. Kegyelmes Uram! A mindenható Isten felséged életéért, fejedelmi házának erejéért s birodalmának növekedéséért esedezve imádkozom én, felséged szegény és elnyomorodott foglya, arczommal a földre borulva, siralmas és a legalázatosabb s a legkeservesebb zokogással teljes könyörgést intézve felségedhez, mint legkegyelmesebb uramhoz. Emlékezzék meg, kérem, csaknem bölcsőben levő idejétől kezdve iránta tett leghívebb szolgálatomról. Főképen pedig (a mi nagyobb) forogjon szeme előtt felségednek a mindenható Isten igazsága, a ki a méltóság azon fokára emelni méltóztatott felségedet. szánjon meg engemet, szánjon meg engem az agg kor miatt erőben és egészségben megtöröttet. Ne éljen vissza felséged hatalmával ártatlan vérem kiontására, a ki már eléggé le vagyok tiporva, s lesujtva a földön fetrengök. Ne engedje meg, hogy az én semmi bünt nem ismerő vérem felséged ellen az égre kiáltson, vagy hogy felséged méltósága ártatlan véremmel megfertőztetessék; inkább legyen azon, hogy fényesebbé legyen és messze szétterjedjen felséged kegyelme, s irgalma magasztaltassék az egész földön. A mit ha megnyerek, legalázatosabb és legáhitatosabb imáimmal a legjobb és leghatalmasabb Istent fárasztani meg nem szünöm soha, hogy nem csak teljes egészséggel, szerencsével s méltóságának teljességével holdogítsa felségedet, de dicsőséges áldásaival halmozza

él felségedet. Felségednek legalázatosabb és legsiralmasabb szolgálója és foglya Gálffy János.»

»E könyörgés azonban semmit sem használt neki, mert ellene Bodoni István, a kit ő helyezett a fejedelem kegyébe, folyvást mind a fejedelmet, mind Báthori Boldizsárt ingerelte, mind addig, míg az Gálffy halálára megegyezését adta; a mi meglévén, Bodoni azonnal a vajda nevében parancsolta Szabó Balázs huszti alkapitánynak, a ki természeténél fogva kegyetlen volt, hogy a mint a levelet megkapja — a miut a történetírók írják — Gálffyt azonnal ölesse meg. A kinek, mint a levél vivőjének is, Gálffy ellenségei ajándékot ígértek, hogy a levélvivő a rábizott tisztet annál gyorsabban végezze. Szabó Balázs pedig minél hívebben teljesítse.

»Megértvén ezt az ország kancellára, Kováchóczy Farkas, a vajda előtt térdre esett s emlékeztette őt, hogy megígérte neki, hogy Gálffy ellen tanácsosai tudta nélkül semmit nem határoz. Arra kéri őt, hogy emlékezzék meg, hogy vele gyermekségében szinte tápláló anyjaként bánt, hogy karjain hordozta; forró imával kérte, adjon neki kegyelmet. A fejedelem a kancellár könyörgése által meggyőzvetve, miut abba beleegyezett, Kováchóczy a vajda nevében levelet írt, s azt más futár által (a kinek 50 aranyat adott s megígerte, hogy neki valami jószágot kér a fejedelemtől, csak úgy siessen, hogy az előbbi futárt megelőzze) elküldte. Azon nap, melyen mindkét levél kiadatott, Zsigmond vajda veres ruhába öltözött, kezében ölnyi hosszú botot forgatott, s mikor Bodoni a Gálffy elleni parancs kiadására kérte, így szólott: *Esto, fiat* = hadd legyen! a botot eltörte s az ablakon kidobta. Ezt Bodoni látván, a fejedelmet megölelte, megköszönte kérése teljesítését, s megígérte, hogy a botot a dolog örök emlékére megtartja.

»A levélvivők közül az elébb elindított elébb ért Husztra, a levelet Szabó Balázsnak átadta, ez vele Gálffyhoz ment s a fejedelem parancsát megmondotta, figyelmeztetve őt, hogy készüljön a halálra, mely ajtója előtt van. Gálffy látva ezt, engedett s így szólott: a kézírás nem a fejedelemé, de a Bodonié, s kérte a vár alparancsnokát, hogy a dolgot más napra halaszsa, ő tudja, hogy ura a parancsát másnap megbánja, s vele szelidebben bánik, ha keveset várnak. De Szabó Balázs nem tűrhetette a késedelmet, mert Báthori Boldizsártól nagy jutalmat remélt, s kényszerítette a jó embert, hogy készüljön a halálra, s Gálffy alig nyert annyi időt, hogy mielőtt meggyilkoltatnék, legyen szabad istenéhez imádkozni. A mit megnyervén, bement a belső szobába s forró imát mondott Istenhez, s elvégezvén ismét kiment s mondá: *ő már*

kész a halálra. Balázs előhozatta a szőnyeget, melyre Gálffy rátérdelve így szólott: »Legyen meg Isten akaratja, a mit felőlem határozott!« egyébiránt is meg kellett volna halnia, de Istent, ártatlansága tudóját, hívja fel tanuul, hogy ártatlan e dologban, a melyért meg kell halnia, s kérte Istent, boszulja meg őt azokon és utódaikon, a kik okozói voltak halálának. Ekkor háromszor híván segítségül Jézus Krisztus nevét, a bakó a neki átadott pallossal őt lenyakazta.

»A következő hushagyó utáni hétfői napon azon házban, melyben tartották, a szőnyegen hagyatott a halotti ravatal elkészültéig.

»A kivégzés után egy óra mulva a második levélhordó is megérkezett s a megkegyelmező levelet meghozta, de későn. Nem hiányzanak, a kik Kendy Sándort vádolják e halálért, s okul azt adják, hogy miután ő lányát Báthori Gáborhoz adta férjhez, részint vejének akart kedvezni, részint félt, hogy, ha Gálffy megszabadul, őt nevezi meg azon tanács szerző okául, a mit Gyula-Fejérvárott Báthori Boldizsárt illetőleg Kováchóczy adott.

»Gálffy meggyilkolása után a fejedelem minden ingó javait, bárhol voltak és megtaláltattak, a maga udvarába hordatta, melyekből Boldizsár elvette a mik neki tetszetek, s bátyjának Báthori Istvánnak is, a ki ép a fejedelemmel volt, mondotta, hogy válasszon belőle, de az azt felelte: Isten őrizzen, hogy részese legyek az ártatlan ember javainak, a mit Boldizsár hallván, nevetett rajta.

»Ettől s Gyulai Pál halálától fogva Zsigmond és Boldizsár barátokká lettek. De Zsigmond sokszor siratta Gálffyt, s valahányszor a meggyilkoltak halála eszébe jutott, a Gálffy halála siettetésének Bodonit vetette okául, a ki vágyott Gálffy hivatalára, s őt arra rá vette.¹⁾

Más kortársai s közel korui rövidebben írnak Gálffy életének tragikus végéről. Teljesen hiteles felvilágosítást ad arról a Szombatfalvi Gálffy-nemzetségi ág levéltárában levő életrajzi irat, mely szó szerint ez:

1581-n Báthori Kristóf fejedelem halála után Báthori Boldizsár, mint váradi főkapitány Erdélybe jöven a halotti pompában résztvehetés végett, ott alattomban arra igyekezett, hogy a kiskorú fejedelem helyett ő jusson fejedelmi székbe. Itt léte ideje alatt a kiskorú fejedelem kedves szolgáját, Jósika Istvánt megpofozta. Ez mint panasz, a fejedelem elé jutott, a ki rajta igen megindult, s tanácsosaitól teendője iránt

¹⁾ Wolfgangi Bethlen, Historiarum L. VI. 444—449 l.

tanácsot kért. Ezek azt tanácsolták, hogy a kedves szolga megveréséért és a fejedelemségre való titkos törekvésért Báthori Boldizsár küldessék számkivetésbe. Ez neki tudtára jött, de a helyett, hogy ez valósult volna, a fejedelem Báthori Boldizsárt az ország kormányzójává (*Gubernator*) tette. E tisztebe beigtatáskor a fejedelem udvarában lakó Cariglio nevű jezsuita az új Gubernatornak hízelkedni akarván: a fejedelmi tanácsosoknak ellene adott tanácsát előtte felfedezte, a mi oly felháborodást keltett szívében, hogy a tanács adói ellen vizsgálatot indíttatott, s a többiek kimentvén magukat a számüzetési végzés szerzősége Gálffyra és Gyulay Pálra háríttatott. Erre mindkettő elfogatót, vasra veretett, de mindkettő kiszabadította magát, s Erdélyből Lengyelországba akartak menekülni. De abban szerencsájük nem volt. Gyulay abafájai saját kastélyában elfogatóván darabokra vágatott, Gálffy Belényes felé indult el, de ugyanott elfogatva . . . . . Sorsát fennebb már láttuk.

Bethlen Farkas — a mint csak elébb láttuk — egyenesen Kováchóczyt nevezi meg a számüzetési végzés szerzőjeként. Egyik, mint másik forrás szerint Gálffy ártatlan volt benne s ártatlanul vértett el.

A levéltárak és egykoruak tanúságaiból Gálffy ártatlansága tisztán kitünik, ugyszintén a fejedelem és Boldizsár öncse zsákmányszomjas és vérengző természete; Gyulay Pál egyedül az első boszujának áldozata, Gálffy mindkettőé. Ily rút hálátlanságot a történelem nem jegyzett föl, mint a Zsigmond fejedelemé, s mihez embertelenség és erkölcsi érzethiány is járul. Ugy látszik, a fejedelem gyakori adománya és Gálffy érdemeinek dicsérő elismerése csak hypocrisis volt. Ajánlták tanácsosai vagy kérte Gálffy s ő megadta; de mindig kaján érzéssel, irigyelve, s fenne rá karmait, hogy egykor azokat tőle elvevén, mind magáévá tehesse. Boldizsár szintén hasonló kárörömmel nézte a marosujvári kastélynak teljes pompában emelkedését, de a mint Gálffy gyarapodott vagyoniilag s építette és rendezte udvarházát, ők is szőtték megbuktatására álnok terveiket, hogy egykor életét s vele mindenét elvehessék. Az csodálatos is, hogy Gálffy másfél évtizednél tovább minden évben új meg új adományt nyert. Maga tette a fejedelem? Sokkal önzőbb és sivárabb volt lelkülete, hogy sem ő gondolta volna meg. Gálffy kérte? Csak sejtetik a levéltári adatok, de nem bizonyítják teljesen, azért, mert a formák az udvari irányban voltak így. Gálffy barátai hozták ajánlatba? Ezt sem tudhatni bizonyssággal. Hogy történt, mi volt forrása a gyakori és rendszeres adományozásnak? Tán későbbi nyomozások fel-

derítik. Most csak annyit tudunk, hogy a gyors vagyonosodásnak s nagy emelkedésnek ki kellett hívni a versenytársak irigykedését. A besugás, ingerlés, féltékenység ébresztés meghallgatásra talált a könnyelmű Zsigmond fejedelemnél, a kinek udvarába már befészkelte volt magát az erkölcsi romlottság. Gyulai és Gálffy javainak törvénytelen elvételét s kegyenczek közt kiosztását követték pár év múlva a Kendyek, Kovachóczy s a többi fejedelmi tanácsosok meggyilkoltatása s javaik elkobzása.

De a zsákmánylásban s tettetésben fő volt maga a fejedelem. Számtalan bűnös ténye bizonyítja ezt, s legélénkebben s kézzel foghatóbban az, hogy Gálffynak, mint felségsértéssel hamisan vádoltinak s megöletettnek mindenét elvették, elvették tőle és ártatlan özvegyétől, a kit a fejedelem 1595-ben december 25-én kelt adománylevelében 57 birtokból és birtokrészből álló roppant vagyonaért a sitvai és bolkácsi birtokrészekkel kárpótolt. Boszantó cynizmusra mutató adománylevelében így szól: »Mind némely tanácsosainak közbenjárására, mind tekintetbe vevén a hátra hagyott urnó, Pernyeszi Erzsébet özvegyességét és árvaságát: az egész Sitva birtokrészt, mely Somlyai Báthori Istváné volt, ugyszintén a bolkácsit, mely Lónai Kendi Sándoré volt, de a kik megfélelkezve, hogy az ő atyja jótéteményei által növekedtek nagyra, ellene összeesküdtek, hogy országából és székéből eltávolítsák, s ha ez nem sikerül, életét is kioltásák: ez okból az ápril 16-án tartott országgyűlés végzésénél fogva mindketten örök hűtlenségi vétekben marasztaltattak el, birtokaik a fejedelemre szállottak s adomány tárgyaivá lettek, a fejedelem s birtokokat minden földeikkel, réteikkel, legelőikkel stb. említett Pernyeszi Erzsébetnek adományozza élethosszig ez adománylevelénél fogva.¹⁾

Hogy ez alamizsna inkább mint fejedelmi adomány az egykor dúsgazdag és boldog özvegyet nem elégítette ki, mutatja az, hogy sorsán férjhez menetel által igyekezett segíteni, s előbb Gibárti Keserü Jánoshoz, azután Cseszeliszky Boldizsárhoz ment férjhez, s az utolsóval kötött házassága alatt 1607-ben októb. 10-én első férje, Gálffy János vagyonának az ő megöletése után mily sorsra jutása iránt Vajda-Hunyadon eskettetvén: a tanuk közül az

Első, felső-szilvási nemes Szilvássy Péter vajda-hunyadi várparancznok így vallott: Tudja, hogy a mikor Gálffy Jánost megölték, törvénytelenül ölték meg Huszt várában; azt is

¹⁾ Orsz. Levéltár, Erdélyi osztály, *Fragmentorum* Tom. 8. pag. 901—905.

tudja, hogy Gálffy János a Morzsinai Ferencz hatzokvidéki jószágát: Hatzokot, Rekettyefalut, Poent, Nyeafalvát, Cherrissorát, Meriet, Abliot, Zochot, Prehoristiát, Pauchinesdet, Totesdet, Dampsust, Petrosot, Kriwát, Lakurt, Várhelyt és Skey nevű falukbéli részét negyven ház jobbágyon kívül, melyet Gálffy János akaratiából bírt, mind Morzsinai Ferencz, mind leánya Chiermeny Mihályné most is annak az maradéki számára vagyon, békeségesen, mind haláláig. Hogy megölték Gálffy Jánost, feleségétől Pernyeszi Erzsébet asszonytól törvénytelenül és hatalmasul elfoglalták; mely jószágok nagyobb részét akkori fejedelem Báthori Zsigmond az olaszoknak, Simon és Fabius Gingának adta volt; az maradékát Macskássy Ferencznek, Pauchinesden való részét Kertész Laczkónak, Báthori Zsigmond fejedelem akkori szolgájának, Pauchinesden négy ház jobbágyot és . . . részét Bede Mihálynak, Chiermeny Mihálynak Nyires falván való részét, Ugron Mihálynak Lakuron való részét adományozta. Gálffy János jószágában vasbányákat is nyitattott. A jobbágyok szolgáltak oda fel Kochárdra is az akkori békeséges időben törvényesen. Azokban a jószágokban haláláig senki sem háborgatta Gálffy Jánost.

Második, harmadik tanu is így vallott.

Negyedik azt emelte ki, hogy Gálffy haláláig békeségesen bírta Morzsinai Ferencz jószágát, Haczachielt minden hozzá tartozandóival, tudja, hogy Aranyosszékre is szolgáltatta őket; néha huszan is mentek fel szolgálatra, mikor kívántatott; azt is tudja, hogy Gálffy Jánost törvénytelenül ölték meg.

Ötödik is így vall.

Hat-, hét-, nyolcz-, kilenczedik tanu is tudja, hogy Gálffy János haláláig bírta a Haczachieli jószágot, azóta fiskus számára foglalták el a feleségétől törvénytelen hatalommal.

Tizedik tanu, mint az előbbieik.

Tizenegyedik tudja, hogy Gálffy Jánost Báthori Zsigmond ölette meg, ő bírta az Hazachieli jószágot míg élt. halála után Pernyeszi Erzsébet asszonytól elfoglalták törvénytelen hatalommal, és kit olaszoknak, kit Macskássy Ferencznek és Bede Mihálynak adtak a jószágból.

Tizenkettődik ugy vall, mint a tizenegyedik.

Tizenharmadik Gyulay János azt vallotta, hogy Gálffy János bírta a Morzsinai Ferencz jószágát, melyet az ő akaratiából megvett volt, ugymint a Haczachielen való jószágot és oda való udvarházat, Totesd, Pauchinesd, Petrosz és Meria stb. birtokokkal egyetemben és a Chiarnai kalugerek lakó

helyével, melyet haláláig Gálffy János számára birtak minden haszonvételeivel; holta után a feleségétől, Perneszi Erzsébet asszonytól elfoglalták hatalommal és nagyobb részét az akkori fejedelem, Báthori Zsigmond adta volt valami olaszoknak: Simon és Fabius Gingának, aztán hogy azokat megölték, adták Nagy Albertnek és Rozgonyi Balázsnak, az maradékát u. m. az pauchinesdi részt Macskássy Ferencznek és Barchay Andrásnak; ugyan ott ezen jószágból Kertész Laczkónak négy ház jobbágyot szakasztott ki, Bede Mihálynak Nieresen. Kriván és Lakuron, Kertész Laczkónak adta Chernissorát. Gyulai Gálffynak törvénytelen halálát is vallja.

Tizennegyedik is így vall.

Az esketést és tanuvallatást Barchay Sándor és Dobrai Péter ülnökök vitték végbe a fenn kijelölt napon is fejedelemhez tett jelentésüket Gyulán irták alá.¹⁾

Gálffy János és tanácsos társainak halála az emberiség történetének két nagy igazságát erősíti meg: *egyik*, hogy romlott korban hűség, becsület és erény birtokosát veszélytől meg nem védi; *másik*, hogy a politikai téves lépések magukat azok elkövetőin okvetlen megboszulják, lám a kik Báthori Kristóf fejedelem alatt 1579-n Dávid Ferenczet meggyőződéseirért elítélték, 1592—1594-n fia, Zsigmond fejedelem alatt bakó kéz által vértettek el.

JAKAB ELEK.

---

1) A Szombatfalvi Gálffy-nemzetség levéltárában levő eredetiből.